

ב"מ קיב

משה שווערד

1. דף על הדף בבא מציעא דף קיב עמוד א

כתב בספר שו"ת בנין אב (ח"ג סי' ע"ד אות ב')...
האור החיים הקדוש מוסיף בביאור הכתוב וז"ל: "ואליו הוא נושא את נפשו ולא יהיה בך חטא, הכוונה שהעושק שכר שכיר אינו אלא גזול ממון, ואעפ"כ אין עונשו ממון, אלא נפשות, והוא אמרו והיה בך חטא. פירוש בך בנפשך חטא, על דרך והייתי אני ובני חטאים, והקדים הטעם לעונש באמרו ואליו הוא נושא את נפשו, ומעתה יהי המשפט נפש תחת נפש" עכ"ל.

ומבואר מדבריו שעיקר האיסור בהלנת שכר אינו גזל ממון, אלא הפגיעה הנפשית בפועל המבקש שכרו, על כן העונש מדה כנגד מדה, נפש תחת נפש.

יסוד זה המבואר באור החיים הק', שמהות איסור הלנת שכר היא הפגיעה בנפשו של השוכר ולא בממונו, מעוגנת בהלכה, באהבת חסד (פרק ט' הל' ו') כתב "אם מת הפועל אין הבן יורש זכות אביו לענין שיהא הבעל הבית עובר עליו משום בל תלין". וביאר דבריו בנתיב החסד שם וז"ל "דלא קרינן שכיר לגביה, דלא שכרו, ולא שייך לגביה ואליו הוא נושא את נפשו, ולא עדיף מהאומר לשלוחו צא ושכר לי פועלים שאין המשלח עובר אח"כ בכל תלין, מטעם זה אין לומר כיון שהבן יורש אביו הוא יורש זכותו אף בענין זה, דבענין בל תלין לא הוי דבר שבממון שיהא שייך בזה ירושה, רק איסורא בעלמא ואיסורא לבריה לא מורית".

מבואר שמהות איסור הלנת שכר הוא איסורא ולא ממונא, וההוכחה מדברי הרא"ש (בב"מ בפרק המקבל) במחלוקת רב ושמואל אם שכיר שעות הלילה גובה כל הלילה או כל היום וכל הלילה, פוסק הרא"ש כרב מכיון: "דקיי"ל כרב באיסורא", משמע ששאלת הלנת שכר איסורא היא ולא ממונא שהרי "קיי"ל כשמואל בדיני".

ואם כי אין כאן ראייה גמורה, לפי שהרא"ש שם מוסיף בזה טעם נוסף, וז"ל "ועוד דפליגי בפלוגתא דרב יהודה ורבי שמעון ורב כרב יהודה". ולפ"ז גם אם הלנת שכר הוא דינא ולא איסורא קיי"ל כרב, עכ"פ מפשטות הגדרת הרא"ש מבואר שהלנת שכר איסורא היא, ואינה זכות ממונית של השוכר.

והוא מסיים שם:

ואפשר ששאלה זו אם יסוד האיסור הוא ממונו של השוכר, או צערו שאליו הוא נושא את נפשו, תלויה בהסבר הכתוב "כי עני הוא ואליו הוא נושא את נפשו", אם באורו כפירוש רש"י שהדגשה היא עד כמה חשוב הממון לעני שאליו הוא נושא את נפשו, או כפירוש התרגום יונתן והראשונים, ששכר העני אינו רק ממון, אלא שבנפשו הוא.

ושתי הפירושים מעוגנים בגמ' שם (ב"מ קי"ב) "דתניא אליו הוא נושא את נפשו, מפני מה עלה זה בכבש ונתלה באילן ומסר את עצמו למיתה לא על שכרו, דבר אחר ואליו הוא נושא את נפשו, כל הכובש שכר שכיר כאילו נוטל את נפשו ממנו, רב הונא ורב חסדא, חד אמר נפשו של גזלן, וחד אמר נפשו של גזול" וכו'.

כתב השער המשפט (סי' שלט סק"ב) וז"ל: ובזוהר (פ' קדושים דף פה ע"א) מבואר, דאף דאמר לו הפועל יהא השכירות בידך, מ"מ אין לעכב השכירות תחת ידו, אם לא שהפועל כבר קבל ממנו את שכרו והחזיר לו את זה בחזרה בפקדון. וכן משמע מפשטא דמתני' בפ' המקבל (דף קיא א), דאמרינן התם, אחד שכר אדם וכו' יש בו משום ביומו תתן שכרו, ויש בו משום לא תלין פעולת שכיר אתך, אימתי בזמן שתבעו, לא תבעו אינו עובר. ומדכתיב "אינו עובר" משמע דמיעבר הוא דלא עבר, הא איסורא איכא, וכמו שמצינו בגמ' (שם צ א) נכרי הדש בפרתו של ישראל - אינו עובר משום בל תחסום, מעבר הוא דלא עבר, הא איסורא איכא עכ"ל. והביאו הפתחי תשובה (שם סק"ז).

2. ספר שערים מצויינים בהלכה

מפני מה עלה זה בכבש ונתלה באילן ומסר
עצמו למיתה וכו'. כתב בתשו'

מגמ' כאן. ועי' מש"כ במס' ע"ז (יח: ד"ה וברוך) ובמס' סנהדרין (צה. ד"ה ואדמי). ועי' ברברינו לעיל (לא: ד"ה צער — והנה). ועי' בשו"ע הרב (נזקי גוף ונפש, קונ"א סק"ב) שתמה עמש"כ ביש"ש (כ"ק פ"ח סנ"ט) דאסור לצער גופו אפי' לצורך ממון, והרי יעקב אבינו אמר (ויצא לא-מ) "הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה" [ועי' בגמ' לעיל צג:], ומוכח דמותר לצער גופו בשביל פרנסה. וצ"ע למה לא הביא מגמ' כאן דמוכח בהדיא דלצורך פרנסה מותר אפילו להכניס עצמו בסכנה. ונראה דהכא שאני שהוא סכנה על צד הרחוק, משא"כ התם שהוא ודאי צער הגוף, ועי' בשו"ת אג"מ (ח"מ ח"א סי' קג) לענין להקזיז דם כדי להרויח ממון, ופלא שלא ציין להיש"ש ושועה"ר הנ"ל. (ע"ע מש"כ בשמ"ב (ח"ד סי' קצב קונ"א סק"ג) ראייה מכאן בענין להכניס עצמו לספק סכנה בשביל רפואת גופו.

✓ עי' בשו"ת נוב"י (מהד"ת יו"ד סי' י) דמותר לילך ביערות להכניס עצמו בסכנה לצוד חיות לצורך פרנסה, דבגמ' כאן מבואר דאם עושה כן למחייתו מותר, וכמו כל סוחרי ימים מעבר לים, אבל מי שעושה לן לתאות לבו הרי הוא עובר על ושמרתם מאוד לנפשותיכם, ולא מצינו שעשו כן רק בנמרוד ועשיו, ואין זה דרכי בני ישראל. [ועי' בפמ"ג (א"א סי' שטז סק"ה) דמי שפרנסתו בזה אפשר דאין איסור, ומשמע שהוא מסופק בזה]. וכ"פ בשו"ת אג"מ (ח"מ ח"א סי' קד) לענין לשחוק בזריקת כדורים לפרנסה, דמותר אף שיש בזה חשש סכנה, והביא נמי

3. הרא"ש על בבא מציעא פרק תשיעי - סימן מג

יכול אפילו אין לו. ת"ל אתך והוא שיש אתך פירוש מעות.

4. ספר החינוך - מצוה תקפה

משרשי המצוה מה שמבואר בכתוב, כי כל שכיר ברוב צריך לשכרו למזונותיו על כן אין ראוי לאחר לו מזונותיו, וכענין שכתוב כי עני הוא ואליו הוא נושא את נפשו, ופירשו זכרונם לברכה [שם קי"ב ע"א] על השכר הזה עלה בכבש ונתלה באילן, והא-ל בחסדיו ציונו ללמד נפשנו במדת החמלה והחסד, ונשלים לכל בריה חוקה בעת הצורך למען נזכה ונכשר לקבל טובו, כי חפץ לעשות חסד הוא כמו שכתבתי הרבה פעמים:

... ומה שאמרו שאין השוכר עובר אלא כשתבעו השכיר, אבל לא תבעו או שאין לו כלום שיפרע לו אינו עובר, שלא חייב הכתוב אלא בשיש לו בביתו או שיכול לפורעו, אבל אם אינו יכול לפורעו באותו יום אלא אם כן יאבד הרבה משלו לא חייב הכתוב בזה לפי הדומה, ומכל מקום ראוי לכל בן דעת להיות הכסף בידו טרם ישכור הפועלים.

5. שו"ע חושן משפט - סימן שלט

(י) אין בע"ה עובר משום בל תלין (ויקרא יט. יג). אא"כ תבעו השכיר; לא תבעו, או שתבעו ולא היה לו מעות ליתן לו, או שהמחהו אצל שולחני ליתן לו וקבל עליו ליתן לו, אינו עובר, אפילו אין לבע"ה ביד שולחני כלום. ומכל מקום אם רצה השכיר לחזור בו שלא לקבל מהשולחני אלא מבעל הבית, הרשות בידו: הגה - ואם קנו מידו, לא יוכל לחזור בו.

6. ספר דבר יעקב

(1) יכול אפי' המחזהו אצל חנוני ואצל שולחני ת"ל אתך ולא שהמחהו אצל חנוני ואצל שולחני - היינו שבעה"ב אינו עובר. ומה דין החנוני והשולחני אם אינם משלמים בזמן, האם הם עוברים משום בל תלין. בגמ' כאן לא מוזכר, אבל בתוספתא [פ"י מ"א] קתני שהחנוני או השולחני עוברים. ולכאורה תמוה למה הם עוברים הרי הם לא שכרוהו ומאי שנא מהא דתניא [לעיל קי: וכ"כ בתוספתא שם] האומר לחבירו צא ושכור לי פועלים שניהם אינם עוברים בבל תלין, זה לפי שלא שכרן וזה לפי שאין פעולתו אצלו, וא"כ החנוני אינו יותר גרוע מבעה"ב ששכר ע"י שליח שאינו עובר בבל תלין כיון שלא שכרו, וגם החנוני והשולחני לא שכרו הפועל.

המשנת יעב"ץ [סימן מה-ג] מתרץ ע"פ התוריד
 [הנ"ל קי: אות יד] שמקשה נימא שלוחו של אדם
 כמותו, והתוריד מתרץ אם הפועלים רואים שאדם
 אחר שוכר אותם, אין להם סמיכות דעת שבעל
 הבית ישלם להם לאלתר. ולפי"ז בהמחזר אצל חנוני
 או שולחני שהפועלים סמכו דעתייהו עליהם שישלמו
 בזמן, עוברים בכל תלין. ואכתי צ"ב כיון שהחנוני
 לא שכרו למה יעבור בכל תלין. וי"ל החנוני חייב
 משום שקיבל על עצמו חובו של בעה"ב, ולכן כמו
 שבעה"ב עובר בכל תלין כך החנוני יעבור.
 ולעיל [קיא. אות ה] הבאנו תקירת המשנת
 יעב"ץ [סימן מה-ב] האם כל תלין הוא איסור על
 בעל הבית, או שהי זכות ממון של השכיר לתבוע
 ולקבל שכרו בזמנו ולכן יש על בעה"ב איסור
 הלנת שכר. ונראה מכאן ראייה שהי זכות ממון של
 השכיר, ולכן שייך שאם החנוני קיבל על עצמו את
 החוב ממון, ויש לשכיר זכות לתבוע ממנו הממון
 ולקבל ממנו שכר בזמן וממילא החנוני קיבל את
 האיסור של כל תלין, אבל אם דין כל תלין הוא
 דין איסור על בעל הבית, איך אפשר להעביר איסור
 על אדם אחר שאינו בעה"ב.

7. קצות החושן סימן שו

(ד) בשבח כלי. בשו"ת מוהר"ש הלוי חלק חו"מ סי' ד' האריך בזה וחקר בהא דאומן קונה בשבת כלי אם אינו אלא בשבחו הוא דקונה אבל לא בגוף הכלי, או נימא דע"י השבת זוכה בגוף הכלי להיות כשלו כיון שנתהפך חומר הכלי אל הצורה אשר נתן ולכן קונה בגוף הכלי, והעלה דקונה בגוף הכלי. וראיה מהא דכתבו תוס' (ע"ז עה, ב ד"ה אי משום) והרא"ש פרק השוכר (שם סי' ל"ה) דהנותן כסף לגוי לתקן לו כלי, שא"צ טבילה, ואם לא היה לו זכות אלא בשבחו ולא בגוף הכלי ומהיכי תיתי דחייב טבילה אפילו למאן דאמר אומן קונה כיון דלא קנה גוף הכלי, ולמה הוי צריכי תוס' לפוטרו משום שאין שמו עליו תיפוק ליה משום דהכלי לעולם של ישראל הוא ולעולם לא קנה העכו"ם. וכן נראה מלשון רש"י בפרק האיש מקדש (קידושין מח, ב ד"ה והכא באומן) ע"ש. ועוד דהלשון הכי מוכח אומן קונה בשבת כלי כלומר קנה הכלי עם השבת, ואילו היה קונה השבת היה לו לומר קונה שבת הכלי או אומן [קונה] בשבת הכלי...

איברא דנעלם ממנו דברי תרומת הדשן סי' ש"ט דמבואר להדיא דאומן אינו קונה אלא בשבת ולא בגוף הכלי ע"ש
 ז"ל, אמנם לפי"ז צריך לדקדק אם השביח הצורף החגורה כל כך שיש בשבת כדי ריבית שלו, דבמרדכי פרק בתרא דע"ז כתב שהשיב רבינו שמחה לרבינו ברוך דאין אומן קונה אלא כפי השבת ולא בגוף הכלי ואם היה אומן רוצה לעכבו לא היה רשאי...

וראוי להתבונן בהאי קנין דאומן קונה בשבת אם קונה קנין ממש וכשלו הוא מאי אית ליה לבעל הבית בהאי שבחא, והיכא דשבח שוה יותר מדמי שכירות היכי מסלק ליה בעל הבית בפחות מדמיו. ואי משום דכבר קנה ממנו בעל הבית בפסיקה שפסק לו עבור השבח, הא הו"ל דבר שלא בא לעולם ואיך חוזר וקונה בעל הבית שבחא דאומן אם האומן אינו רוצה ליתן לו שבחו בדמי שכירות כיון דלא קנה מיד האומן. ועוד דהו"ל דבר שלא בא לעולם.

ולכן נראה אחר העיון דודאי האי שבחא דבעל הבית הוא והא דאומן קונה בשבת כלי אינו קנין גמור להיות כשלו ממש אלא קצת קנין הוא דאית ליה בגויה לקדושי אשה, כמו בע"ח דקונה משכון לקדושי אשה (כמו) והלזה יכול לסלקו בעל כרחו ותו לית ליה במשכון ולא מידי, וה"ה ה"נ בשבת הכלי עד שיסלק לו דמי שכירות אית ליה קנין לקדושי אשה ולנזקין דהיינו אם הזיק אין לו לשלם בעד השבת...

ודע דכל מה שקונה אומן בשבחו אינו אלא עד דפרע לו דמי שכירותו, אבל מכי פרע דמיו שוב אין לו לאומן בשבחו כלום וממילא שבחא דבעל הבית, וכמו במלוה על המשכון מכי פרע ליה זוזי דהלואה אפילו בעל כרחו אין למלוה במשכון כלום, וא"כ ה"נ וכמ"ש בתרומת הדשן בשם האשר"י וכל השבח שלו עד שיתן לו שכרו, וא"כ שוב אין לו לאומן בשבחו ...

ובזה יתיישב מה שהקשה בספר פני יהושע פרק (כל הגט) [המביא תניין] (גיטין כ, א ד"ה א"ל רבא) בהא דתנו הכל כשרין לכתוב את הגט אפילו חרש שוטה וקטן, והקשה למאן דאמר אומן קונה בשבח כלי והני לא ידעי לאקנויי ע"ש. ולפי מ"ש דאומן בשבחו אינו קונה קנין גמור אלא מקצת קנין לקידושי אשה ולהזיקו עד שיפרע לו דמיו, אבל מכי פרע דמיו אפילו בעל כרחו תו לית ליה בשבחא כלום וכמו לזה למלוה במשכון דאפילו בעל כרחו מסלקו, א"כ אפילו חרש שוטה וקטן יוכל לסלק דמי שכירות ואין צריך דעתו כיון דהוא אפילו בעל כרחו וכמו שיוכל לסלק בעל כרחו אפילו לחרש שוטה וקטן היכא שקנו משכון, דנראה כמו שקונין בשבחא כן נמי אית להו דינא דבע"ח קונה משכון, ואפ"ה מלתא דפשיטא שיוכל לסלק חובם אפילו בעל כרחו, וכל זה נראה ברור.

8. שו"ע אבן העזר - סימן כח

(טו) אמר לה: התקדשי לי בשכר מלאכה זו שאעשה עמך, ועשה, אינה מקודשת. ויש אומרים שהיא מקודשת: הגה - אם הוא קבלן על המלאכה, דאומן קונה בשבח כלי (טור בשם ר"י).

9. שיטה מקובצת מסכת בבא מציעא דף קיב עמוד א

נתנה לו בחצי היום מששקעה עליו חמה עובר משום בל תלין. נראה לי דבל תלין דהכא לאו דוקא דמשום לא תבא עליו השמש הוא דשייך בה אלא אגב שיטפא דבל תלין דרישא דברייתא ושכיר יום דשייך ביה בל תלין הוא המצוי נקט ליה נמי בסיפא בל תלין. שיטה:

10. תוספות מסכת בבא מציעא דף קיב עמוד ב

שכיר בזמנו נשבע ונוטל - בפ' כל הנשבעין (שבועות דף מה: ושם ד"ה מתוך) מפרש לא שנו אלא ששכרו בעדים אבל דהא מפרש בגמ' טעמא דשכיר נשבע משום דבעה"ב טרוד בפועליו ואנן חושבין אותו כאילו אמר איני יודע מדפריך בגמ' אי הכי ניתב ליה בלא שבועה וא"כ מה מועיל מגו דאילו אומר איני יודע לא הוה מהני שום מגו והוה חייב דהוה ליה כאומר הלוייתי ואיני יודע אם פרעתיך דחייב כדתנן בהגוזל בתרא (ב"ק דף קיח.) וביבמות בפרק האשה שהלכה (דף קיד:) משמע נמי דלא מהני מגו בכי האי גוונא דאמר אינה נאמנת לומר מת בעלי במלחמה משום דאמרה בדדמי לה ואינה יודעת בברור שמת ולא מהני לה מגו דאי בעיא אמרה מת על מטתו.

11. ספר דבר יעקב

ב] רד"ה תקנות קבועות-ראוי לעשותן קבע לעקור עליהן דבר מן התורה - נראה כוונתו דבדרך כלל כשעוקרים דבר מה"ת מחמת תקנה, ראוי לעשות כן רק לזמן מוגבל, ולהחזיר דין תורה כשיהיה אפשר, אבל כאן הוי תקנה כ"כ חשובה שראוי לעשותו קבע.

12. חידושי הר"ן מסכת בבא מציעא דף קיב עמוד ב

עקרוה רבנן שבועה מבעל הבית לאו למימרא דבעל הבית יהא חייב לישבע דקאמר עקרוה דהא כיון דבעל הבית כופר הכל הוא לא מחייב אלא היסת ושבועת היסת בימי ר' נחמן נתקנה דאיהו מארי דשמעתי' כדאי' בפ' שבועות הדיינין והכי נמי מוכחא שמעתתא דריש פרק האיש מקדש דאמרינן התם אמר רבא אמר ר' נחמן אמר לשנים צאו וקדשו לי את האשה וכו' ומסקנא דשמעתא והשתא דתקון רבנן שבועת היסת [1] אלא הכי קאמר כיון ששכיר זה מסר נפשו על שכרו ראוי לחוס עליו לתקנה שבועת היסת אבעל הבית כדי שלא ילך לו לעת ערב בפחי נפש ושבועת תקנה זו שהי' להם לתקן עקרו' מבעל הבית ושדיו אשכיר משום כדי חייו. [2] עוד נ"ל דלהכי נקט עקרוה לאשמועינן דאפי' היכא דבעל הבית מודה מקצת דמחויב שבועה דאורייתא עקרוה רבנן מיני' ושדיו' אשכיר שלא תאמר כי תקינו רבנן דמשתבע ושקיל דוקא בכופר הכל שהוצרכו בו לתקן דאלו מדינא הי' בעל הבית פטור לגמרי בלא שבועה ושכיר הולך לו בפחי נפש וכיון שהוצרכו לתקן

שדיו' אשכיר משום כדי חייו ועוד דבאומר נתתי שכיחא מלתא דאמר ולא דאיך אבל במודה [במקצת] סד"א דכיון דבעה"ב מחויב שבועה אין כאן צורך לתקנה ואוקמי' אדינא. ועוד דכל כה"ג כיון דמתחזי' מלתא דדאיך ואמר דהא אודי במקצת סד"א לשבע בעל הבית כדינא קמ"ל דאפי' כה"ג עקרוה רבנן שבועה מבעל הבית וכן מטין דברי רש"י ז"ל שכתב תקנות קבועת ראוי לעשותן קבע ולעקור עליהן דבר מ"ה דמדאורייתא מי שעליו לשלם הוא נשבע דכתיב ולקח בעליו ולא ישלם והכא שקלו' שבועה מבעה"ב ושדיו' אשכיר. ואסיקנא אלא בעל הבית טרוד בפועליו הוא כלומר דלאו משום כדי חייו הוא כלל אלא שראו חכמים לתקן שבועה על בעל הבית מפני שהשכיר מוסר נפשו על שכרו וכיון דטרוד בפועליו הוא לא רצו להטריח עליו ושדא אשכיר. וכי אמרי' טרוד בפועליו לאו דוקא פועליו דאפי' אין לו אלא פועל אחד דינא הכי אלא טרוד בעסקיו קאמרי'. והכי איתא בירושלמי א"ר בון בעל בית ע"י שעסקיו מרובין תקנו לו שישבע השכיר ויטול:

13. תוספות מסכת בבא מציעא דף קיב עמוד ב

טרוד בפועליו הוא - וחשוב כמו איני יודע דחייב אפי' כופר הכל כדתנן בהגוזל בתרא (ב"ק דף קיח.). הלויטני ואיני יודע אם פרעתי לך חייב ולא פליג בין אם יש לו פועלים הרבה בין אין לו.

14. ספר דבר יעקב

ז' בא"ד - ולא פליג בין אם יש לו פועלים הרבה בין אין לו - כוונת תוס' שאם התקנה משום שבעה"ב טרוד בפועליו, א"כ זה שייך כשיש לו כמה פועלים, ומ"מ תיקנו גם יש רק פועל אחד שנשבע ונוטל, משום שלא פלוג רבנן. וכן כתבו התוס' [שבר' מה. ד"ה: בעל] ולא פלוג בין יש לו פועל אחד לבין יש לו כמה פועלים. והתוס' בשבר' ותורא"ש והנ"י כאן מביאים שבירושלמי קאמר משום שבעה"ב עסקיו מרובין [אפי' כשיש רק פועל אחד].

15. רמב"ם יד החזקה - הלכות שכירות פרק יא

(ו) כל שכיר ששכרו בעדים ותבעו בזמנו ואמר בעל הבית נתתי לך שכרך והשכיר אומר לא נטלתי כלום תקנו חכמים שישבע השכיר בנקיטת חפץ ויטול כדין כל נשבע ונוטל מפני שבעל הבית טרוד בפועליו וזה השכיר נושא נפשו לזה אפילו היה השכיר קטן השכיר נשבע ונוטל שכרו שלא בעדים מתוך שיכול לומר לא היו דברים מעולם ולא שכרתיך נאמן לומר שכרתיך ונתתי לך שכרך וישבע בעל הבית היסת שנתן או שבועת התורה אם הודה במקצת כשאר הטענות היה לו עד אחד ששכרו אינו מועיל לו כלום וכן אם תבעו אחר זמנו אע"פ ששכרו בעדים המוציא מחבירו עליו הראייה ואם לא הביא ראייה ישבע בעל הבית היסת הביא ראייה שתבעו כל זמנו ה"ז נשבע ונוטל כל אותו היום של תביעה כיצד היה עושה עמו ביום שני עד הערב זמנו כל ליל שלישי וביום השלישי אינו נשבע ונוטל ואם הביא עדים שהיה תובעו כל ליל שלישי ה"ז נשבע ונוטל כל יום שלישי אבל מליל רביעי והלאה המוציא מחבירו עליו הראייה וכן אם הביא עדים שהיה תובעו והולך עד יום ה' ה"ז נשבע ונוטל כל יום ה':

16. שיטה מקובצת מסכת בבא מציעא דף קיב/ב

עקרוה רבנן לשבועה מבעל הבית ושדיוה אשכיר משום כדי חייו. לאו למימרא דמעיקר דינא מיחייב בעל הבית דהא אכתי לא התקינו שבועה היסת וכו'. אלא הכי קאמר דהכא ודאי הוה להו לרבנן שישבע בעל הבית משום דאלימא טענתיה דשכיר הואיל ואיכא עדים ששכרו ונתחייב לו ועדיין הוא בתוך זמנו ועוד דשכיר דאיך טפי ובעל הבית לא דאיך כולי האי או משום טרדא או משום שהשכיר נושא את נפשו על שכרו והוה להו לרבנן לתקוני שישבע בעל הבית והווי כעין שבועה דאורייתא ואפילו הכי עקרוה רבנן מבעל הבית ששורת דין של תקנה עליו לישבע ולא ישלם משום כדי חייו דשכיר. ואקשיה ומשום כדי חייו דשכיר קנסין ליה לבעל הבית היה לנו לומר שישבע בעל הבית ודיו שנחמיר עליו שבועה. ומפרקינן אלא בעל הבית טרוד בפועליו. הרמב"ן ז"ל:

17. ספר דבר יעקב

(ח) נכתב ליה בלא שבועה - התוס' [ד"ה וניתוב] מפרשים שיש לנו לתקן שלא ישבע בחינם. והר"ן [שבר' מה] מפרש כיון שיש אנשים שנמנעים להשבע אף שידועים שהם צודקים, אי"כ יש לחוש שהשכיר לא ירצה להשבע ויפסיד שכרו, וכיון שתיקנו לטובתו כדי חייו, היה לנו לתקן לטובתו גם שא"צ להשבע.

18. תוספות מסכת בבא מציעא דף קיב עמוד ב

אי הכי אפילו קציץ נמי - וא"ת והא קציצה הוי כאומר איני יודע אם הלוייתי דפטור לר"נ ור' יוחנן דאמרי (לעיל דף צז:) מנה לי בידך והלה אומר איני יודע פטור וי"ל דהכא שמודה מקצת יש לחייבו דהוה כחמשין ידענא וחמשין לא ידענא (שם צח.) וא"ת לוקי כגון שאותה אחת שמודה כבר פרע דהשתא הוי כופר הכל וי"ל דניחא ליה לשנויי קציצה מידכר דכירי שהוא מתורץ גם לרב הונא ורב יהודה ועוד אפ"ל לר"נ ור' יוחנן ניחא ליה לשנויי הכי כדי לאוקמי בכל ענין אפ"ל לא פרע אותה אחת שמודה ועוד דהפשט משמע שלא פרע דומיא דמילתיה דר' יהודה.

19. דף על הדף בבא מציעא דף קיב עמוד ב

בגמ': גדולות מכלל דאיכא קטנות וכו'.

הנה בגמ' (ברכות ט' ע"א) איתא שהקב"ה אמר למשה, שיבקש מישראל, שישאלו ממצרים וכו', שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם. ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם. ומקשים הרי היתה להם ביזת הים, וא"כ אפילו אם לא היו שואלים ממצרים, ג"כ היתה מתקיימת ההבטחה של ואחרי כן יצאו ברכוש גדול.

ותירץ בספר בנין אריאל עפ"י דברי הגמרא בשבת ס"ח ע"א, דאם תנא כלל גדול מכלל דאיכא קטן, דאי ליכא קטן ל"ש לומר גדול, וה"נ מדאמר ברכוש גדול, מוכח שהי' להם גם רכוש קטן, וע"כ אמר הקב"ה שישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב, וזה יהי' הרכוש הקטן, ואח"כ בביזת הים יהי' להם הרכוש הגדול. וזה שאמר, שישאלו שלא יאמר אותו צדיק, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם, כי אם לא תהי' רק ביזת הים לא יהי' שייך לומר עלי' רכוש גדול כיון דליכא קטן, ע"כ.

ובספר הדרש והעיון להגר"א לוי"ן ז"ל (ח"ב - שמות מאמר עט) מביא על הנ"ל את דברי הגמ' כאן:

תקנות גדולות שנו כן, גדולות מכלל דאיכא קטנות, וה"נ מדאמר רכוש גדול מכלל שהי' קטן. ועיין במדבר רבה פ"ט י"ד, וירא ישראל את היד הגדולה, וכי יש יד גדולה ויד קטנה וכו', ומשמע ג"כ דכל מקום שנאמר גדול מכלל דאיכא קטן.

והוא ממשיך וכותב:

אמנם בעיקר הדבר אני תמה, איך אפשר לומר דבכ"מ שנאמר התואר גדול מכלל דאיכא קטן, והרי מצאנו אצל הקב"ה שנקרא גדול, כמו קל גדול ונורא (דברים ו' כ"א), וכן שם (י' י"ז) הקל הגדול הגבור והנורא, והוא ית' אחד ואין שני; וצ"ל דלשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד, כי כן מצאנו פעמים רבות, שיש חילוק בין לשון תורה ללשון חכמים, בחולין קל"ז ע"ב לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד. וה"נ בלשון חכמים מורה התואר גדול שיש קטן משא"כ בלשון תורה.